

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۵/۰۴

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۷/۰۶

نوع مقاله: پژوهشی

طیف‌سنجی رویکرد مطبوعات سیاسی در قبال عملکرد دولت در دوران شیوع بیماری کرونا در ایران

نوشته

محمد رضا بخت‌ور *

مجتبی مقصودی **

چکیده

این پژوهش تلاش دارد، با بررسی رویکرد روزنامه‌های سه جناح سیاسی اصلاح‌طلب، اصول‌گرا و میانه‌رو، نسبت به عملکرد دولت در مورد بحران کرونا، از طریق دست یافتن به یک مدل گفتمانی فرضی، به شناخت بیشتر طیف مطبوعات سیاسی ایران نایل آید و جایگاه روزنامه‌های مورد نظر را، در چارچوب آن مدل تعیین کند. هدف دیگر این مقاله، کشف رابطه میان نوع پردازش مطبوعات سیاسی ایران و جناح سیاسی آنها است. این پژوهش، همچنین قصد دارد روزنامه‌های جناح‌های مختلف (اعم از اصلاح‌طلب، اصول‌گرا و میانه‌رو) را از نقطه نظر رویکرد انتقادآمیز یا حمایتگرانه نسبت به اقدام‌ها و سیاست‌های کرونایی دولت، با همدیگر مقایسه کند. پژوهشگران با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کیفی، سرمقاله‌های شش روزنامه کیهان و رسالت (اصول‌گرا)، شرق و مردم‌سالاری (اصلاح‌طلب) و ایران و اطلاعات (میانه‌رو) را، در یک دوره زمانی سه‌ماهه (اسفند ۹۸ تا اردیبهشت ۹۹) شامل ۲۴۴ مورد، با توجه به یک دسته‌بندی هشت‌گانه موضوعی مورد بررسی قرار داده‌اند. این تحقیق، ضمن تدوین مدل گفتمانی و تعیین جایگاه این روزنامه‌ها، نشان داد که روزنامه‌های اصلاح‌طلب و اصول‌گرا نسبت به روزنامه‌های میانه‌رو در قضیه کرونا، بیشتر منتقد دولت بوده‌اند. روزنامه‌های اصلاح‌طلب در مقایسه با روزنامه‌های اصول‌گرا، زبان انتقادی تری داشته و در یک طرف طیف، روزنامه مردم‌سالاری و در طرف دیگر، روزنامه کیهان بیشترین سرمقاله‌های انتقادی را منتشر کرده‌اند. در نتیجه این پژوهش، طیف روزنامه‌های مورد بررسی از راست به چپ بدین ترتیب مشخص شد: کیهان، رسالت، اطلاعات، ایران، شرق و مردم‌سالاری.

کلیدواژه: طیف‌سنجی، مطبوعات سیاسی، رویکرد، روزنامه‌های اصول‌گرا، روزنامه‌های اصلاح‌طلب، روزنامه‌های میانه‌رو، کرونا.

مقدمه

با شیوع ویروس کووید ۱۹، طی ماه‌های اخیر، جهان برای شناخت این ذره تنفرانگیز، راه‌های پیشگیری از نفوذ آن، افزایش سطح بهداشت فردی و محیطی، تامین و وسایل و لوازم بهداشتی و جست‌وجوی راه‌های درمان، تکاپوی تازه‌ای را آغاز کرده و اندیشمندان و پژوهشگران حوزه‌های مختلف علوم انسانی در کنار محققان سایر علوم، با نگاه کارکردگرایانه یا ساختارگرایانه، به مطالعه تأثیرهای فردی و اجتماعی-اقتصادی این پدیده، در حال و آینده پرداخته‌اند. تغییرهای ساختاری همه‌شئون اقتصادی، فرهنگی، بهداشتی، اجتماعی و همه عرصه‌های علم و فناوری را در بر می‌گیرد؛ به طوری که این تغییرها می‌تواند در درازمدت نظام سیاسی و مدیریت کلان کشوری و بین‌المللی را تحت تأثیر قرار دهد.

تجارب تاریخی در ایران، به‌ویژه چند دهه اخیر، نشان می‌دهد که به‌جز تحول‌های سیاسی، نظامی و ایدئولوژیکی مانند وقوع جنگ تحمیلی یا مراسم‌های مذهبی، نقش‌آفرینی مستقیم نیروهای مدنی و اجتماعی در کنار دولت، کمتر دیده شده است. برخی از ورزشکاران و هنرمندان در مواقع بحران، همچون سیل و زلزله، تا حدودی وارد عرصه شده‌اند؛ اما شیوع بیماری کووید ۱۹ به لحاظ سطح و عمق، به حضور و ایفای نقش بیشتری از سوی نهادها و طبقات مختلف اجتماعی منجر شده که می‌توان آن را نقطه عطف و تجربه‌ای جدید از اهمیت یافتن امر زندگی در جامعه سیاست‌زده ایران تلقی کرد.

این پژوهش، به دنبال آن است که رویکرد مطبوعات سیاسی ایران را، در جریان شیوع بیماری کووید ۱۹ مورد کنکاش قرار دهد. نخست در یک برداشت مقایسه‌ای، بررسی می‌کند که چه رابطه‌ای میان گرایش‌های جناحی و سیاسی روزنامه‌ها و پردازش موضوع‌های مربوط به سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقدام‌های دولت در مواجهه با بحران کرونا از سوی آن‌ها وجود دارد. دوم اینکه، چه موضوع‌هایی برای طیف‌های مطبوعات سیاسی کشور از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و به طور کلی، روزنامه‌ها تا چه حد رویکرد انتقادی یا تأییدی و حمایتی در قبال عملکرد دولت از خود بروز داده و همچنین در چه موضوع‌هایی بیشتر به رهنمود و پیشنهاد جهت بهبود امور پرداخته‌اند.

این پژوهش، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی (Quantitative content analysis) و یک رهیافت رفتارگرایانه، به بررسی رویکرد مطبوعات سیاسی ایران، در مورد عملکرد دولت جمهوری اسلامی ایران، نسبت به شیوع بیماری کرونا، در کشورمان پرداخته است. روش تحلیل محتوا، نخست در ایالات متحده آمریکا مورد استفاده قرار گرفت و برنارد برلسون (Bernard Reuben Berelson) از پژوهشگر آمریکایی از پیشگامان آن به شمار می‌رود. تعریف فرد کرلینجر (Fred N. Kerlinger) از تحلیل محتوا، شاید موجزترین و در عین حال، کامل‌ترین تعریف از این روش باشد. او در مورد تحلیل محتوا گفته است که آن، «روشی است که برای مطالعه و تحلیل پیام‌های ارتباطی به صورت منظم، عینی، کمی و کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد.» (بدیعی، ۱۳۷۲)

از جمله اهدافی که این مقاله به دنبال آن است، ساخت یک مدل گفتمانی، برای طیف‌سنجی مطبوعات سیاسی کنونی ایران است که با در نظر گرفتن طیفی از روزنامه‌ها شامل کیهان و رسالت، نماینده مطبوعات

اصول‌گرا)، مردم‌سالاری و شرق (نماینده روزنامه‌های اصلاح‌طلب) و ایران و اطلاعات، (روزنامه‌های میانه‌رو)، در یک بازه زمانی سه‌ماهه یعنی اسفند ۱۳۹۸ تا اردیبهشت ۱۳۹۹ به تجزیه و تحلیل رویکرد آن‌ها، به صورت مقایسه‌ای خواهد پرداخت.

جامعه آماری این پژوهش، کلیه سرمقاله‌های روزنامه‌های یادشده در یک بازه سه‌ماهه است که حدود ۳۶۰ نسخه روزنامه را در بر می‌گیرد. در برخی از ایام، روزنامه‌ها فاقد سرمقاله‌اند، در عوض، برخی از آن‌ها در مواقعی دو ستون جداگانه سرمقاله دارند. بنابراین هر آنچه که به عنوان سرمقاله، در روزنامه‌ها با عناوین مختلف مانند "سرمقاله"، "یادداشت روز"، "حرف اول" و ... شناخته می‌شوند، مورد بررسی قرار گرفتند. تعداد این سرمقاله‌ها، در کل ۱۲۹ مورد و با توجه به تعدد موضوع‌های فرعی در هر سرمقاله، تعداد موارد کدگذاری شده به عدد ۲۴۴ مطلب/موضوع رسید.

مروری بر مطالعه‌ها و پژوهش‌های مرتبط

از جمله پژوهش‌های پیمایشی جالب توجه، راجع به عملکرد دولت درباره بحران شیوع ویروس کرونا، دو نظرسنجی است که پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات در هفته آخر فروردین و اوایل خرداد ۱۳۹۹ در سطح کشوری انجام داده است. در نظرسنجی نخست، ۱۲۵۹ نفر از شهروندان ۱۸ سال و بالاتر به صورت تصادفی انتخاب و از آنها، در مورد موضوع‌های مختلف از جمله میزان اعتماد به اقدام‌های دولت سؤال شد. در مجموع، میانگین نمره پاسخگویان به اقدام‌های دولت در مقابله با کرونا از صفر تا ۱۰، نمره ۵/۳۳ بوده است. دومین نظرسنجی، نیز با یک نمونه ۲۱۱۲ نفری انجام شد که مقایسه نتایج این دو نظرسنجی نشان داد، رضایت مردم در خصوص ارزیابی عملکرد مسئولان دولتی در مدیریت کرونا تا حدودی افزایش یافته است. (پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۹)

مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران (ایسپا) به سفارش شهرداری تهران، سلسله نظرسنجی‌هایی در مورد کرونا انجام داد. نتایج در ششمین موج این نظرسنجی‌ها، که به صورت مصاحبه تلفنی، با یک جامعه نمونه ۱۰۵۵ نفری از ۱۱ تا ۱۳ خرداد ۱۳۹۹ به اجرا درآمد، حاکی از آن بود که اوج نگرانی شهروندان، مربوط به اوایل اردیبهشت بوده، یعنی چند هفته بعد از تصمیم دولت به بازگشایی مجدد کسب و کارها و پس از آن، از میزان نگرانی شهروندان کاسته شده است. همچنین، با گذشت زمان به تدریج از میزان بی‌اعتمادی مردم نسبت به آمارهای رسمی کاسته شده است. (مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران، ۱۳۹۹)

یکی از تحقیقاتی که می‌تواند به پیشبرد بحث ما کمک کند، پژوهشی است که با عنوان "مدیریت سیاسی زنان: تحلیل محتوایی از رویکرد روزنامه‌ها" انجام شد و طی آن، محققان با تحلیل محتوای پنج روزنامه سلام، همشهری، اطلاعات، رسالت و کیهان نتیجه گرفتند که توجه روزنامه‌ها به مدیریت سیاسی زنان با یکدیگر متفاوت است. آنها همچنین دریافتند که اغلب روزنامه‌های کشور به مقوله مدیریت سیاسی زنان کم توجه‌اند. (سغیر و آبادیان، ۱۳۸۵)

در تحقیق دیگری، سرخط شش روزنامه جمهوری اسلامی، ایران، شرق، اعتماد، آرمان امروز و

آفتاب‌یزد، به عنوان نمایندگان طیف سیاسی اصلاح‌طلب و شش روزنامه‌ی رسالت، همشهری، قدس، جوان، کیهان و وطن امروز به عنوان نمایندگان جناح اصول‌گرا از نظر تحلیل شناختی در بازه زمانی نیمه فروردین تا نیمه خرداد ۱۳۹۶ مورد بررسی قرار گرفت. محقق به این نتیجه رسید که روزنامه‌های اصلاح‌طلب، با استفاده از روش آرایه مجازی به تمجید عملکرد دولت یا برجسته‌سازی صفات منفی رقیب در برخورد با خودی پرداخته و به طور غیر مستقیم بر کارآمدی نامزد دولت اصلاحات و نیز غیراخلاقی بودن کنش‌های رقیب تأکید می‌کنند. در مقابل، روزنامه‌های اصول‌گرا، به انتقاد از عملکرد دکتر روحانی پرداخته و ضعف‌های وی را از طریق پررنگ کردن ضعف‌های سازمان‌های دولتی، برجسته ساخته‌اند. (پورا برهیم، ۱۳۹۸)

در مورد نقش رسانه‌ها در شرایط بحران، پژوهش‌های متعددی در ایران انجام شده است؛ از جمله پژوهشی با عنوان "نحوه پوشش خبری بحران آتش‌سوزی ساختمان پلاسکو در خبر تلویزیونی صدا و سیما"، بر اساس یافته‌های این پژوهش، شبکه خبر در پوشش خبری بحران پلاسکو دارای نقاط قوتی چون برجسته‌سازی، نگاه محلی-ملی به حادثه و بیان بدون ابهام اخبار مرتبط با آن بوده است. ارائه نکردن اخبار کافی در قالب بسته خبری، توجه به عناصر خبری "چرا"، و "چگونه"، توجه بیشتر به سخت خبر در مقایسه با نرم خبر، جهت‌گیری مثبت در قبال حادثه و رعایت نکردن بی‌طرفی، نگرفتن پاسخ مناسب از مسئولان و رفع مسئولیت از آنان از مهم‌ترین نقاط ضعف این پوشش خبری بوده است. (شمس، میناوند و صبوری، ۱۳۹۸)

در مورد عملکرد دو طیف رسانه‌ای جریان‌ساز و رقیب، در خصوص مدیریت جریان خبری اسپدپاشی‌های اصفهان، تحقیقی انجام شد که طی آن، دو طیف رسانه‌ای جریان‌ساز (خبرگزاری ایسنا، روزنامه شرق و شبکه خبری بی‌بی‌سی) و رقیب (خبرگزاری فارس، روزنامه کیهان و خبر صداوسیما) در بازه زمانی ۲۴ مهر تا ۹ آبان ۱۳۹۳، مورد بررسی قرار گرفتند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که ایسنا پیشتازی جریان‌سازی خبری را بر عهده داشته و در کنار آن، بی‌بی‌سی فارسی و روزنامه شرق در زنده نگه داشتن این جریان (اسپدپاشی اصفهان) نقش داشته‌اند. در مقابل، خبرگزاری فارس، روزنامه کیهان و خبر صداوسیما در ابتدای شکل‌گیری جریان خبری، سکوت اختیار کرده و پس از ایجاد جریان خبری، به این موضوع وارد شدند. تأخیر در ورود، رویکرد انفعالی، زاویه نگاه حکومتی و زبان رسمی، مهم‌ترین عواملی هستند که باعث شد، رسانه‌های این طیف نتوانند تأثیر چندانی در مدیریت این جریان خبری داشته باشند. (ناصری طاهری، صلواتیان و اکبرزاده آرانی، ۱۳۹۴)

در پژوهشی دیگر با عنوان "تحلیل تقابل گفتمانی اصول‌گرایی و اصلاح‌طلبی در دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری"، محققان با استفاده از روش تحلیل گفتمان، اظهارات کاندیداهای ریاست جمهوری اصول‌گرا و اصلاح‌طلب را با هم مقایسه کردند و دریافتند که مفصل‌بندی سیاسی بیانات این کاندیداهای با هم متفاوت است. (ربانی خوراسگانی و میرزایی، ۱۳۹۴)

طیف‌سنجی سیاسی

واژه طیف (Spectrum) از علم فیزیک عاریه گرفته شده و در اصل به معنای طبقه‌بندی پرتوهای نوری است که بر پایه طول موج یا بسامد آنها قرار دارد. در واقع سه رنگ اصلی خورشید (قرمز، آبی و سبز) را در بر می‌گیرد که با شکست آنها، طیفی متشکل از رنگ‌های بنفش، نیلی، آبی، سبز، زرد، نارنجی و قرمز بوجود می‌آید. اما در حوزه علوم اجتماعی و سیاسی، طیف، بیشتر برای نشان دادن حالتی است که در آن، موارد متنوعی از حالت‌های گوناگون در میان دو قطب مخالف قابل تشخیص باشند. طیف سیاسی (political spectrum) سیستمی برای توصیف و طبقه‌بندی موضوع مختلف سیاسی، در رابطه با یکدیگر است و روی یک یا چند محور هندسی نمایش داده می‌شود (Heywood, 2017). برخی از مفاهیم مانند «قطب‌نمای سیاسی (political compass) و نقشه سیاسی (political map) نیز برای اشاره به طیف سیاسی، به خصوص مدل‌های دوبعدی آن مورد استفاده قرار می‌گیرند. (Petrik, 2010)

اغلب طیف‌های سیاسی قدیمی، دارای یک محور چپ-راست هستند. این امر در ترتیب قرار گرفتن صندلی نمایندگان رادیکال در سمت چپ و صندلی نمایندگان اشراف در سمت راست پارلمان فرانسه پس از انقلاب کبیر فرانسه (1789-1799) ریشه دارد (Sznajd-Weron & Sznajd, 2005). در سطح بین‌المللی، معمولاً پیروان ایدئولوژی‌های کمونیستی و سوسیالیستی را جناح چپ و محافظه‌کاران و پیروان تفکر فاشیستی جناح راست در نظر گرفته می‌شوند. (Heywood, 2017)

در نوع دیگری از تقسیم‌بندی طیف‌های سیاسی، گابریل آلموند (Gabriel Almond) بر اساس دو مؤلفه ایدئولوژیک (راست و چپ) و متدولوژیک (سخت و نرم)، طیف‌های راست-سخت، راست-نرم، چپ-سخت و چپ-نرم را از هم تفکیک می‌کند (حاجی یوسفی، ۱۳۸۴). دانیل لرنر (Daniel Lerner) در تحقیق خود راجع به جامعه روشنفکری ایران، در دهه ۱۹۶۰، با استفاده از دو مقیاس چپ، راست، میانه و ضعیف، میانه‌رو و افراطی، آنها را به چپ انقلابی، چپ میانه‌رو، چپ اصلاح‌طلب، راست ملی‌گرا، راست میانه، راست محافظه‌کار طبقه‌بندی کرد. (بشیریه، ۱۳۸۰)

مطبوعات سیاسی

در یک تعریف موسع، مطبوعات سیاسی (Political Press) به نشریات دوره‌ای و گاهنامه‌هایی گفته می‌شود که صرف‌نظر از مالکیت و رویکرد آنها، تمام یا بخشی از مطالبشان، به مسائل سیاسی اعم از خبر، مصاحبه، گزارش و تحلیل و تفسیر درباره ساختار، ماهیت، رفتار، طرز عمل و اقدام‌های دولت، وزارتخانه‌ها، مؤسسه‌ها، نهادها و اشخاص دولتی، احزاب، نهادهای سیاسی و مدنی، سیاستمداران و اندیشه‌ورزان امور سیاسی، نهادها و سازمان‌های بین‌المللی رسمی و غیر رسمی اختصاص دارد.

در تعریف مضیق، منظور از مطبوعات سیاسی، نشریاتی است که به دلایل و انگیزه‌های متعدد، نگرش خاصی مبتنی بر عقاید سیاسی را نمایندگی کرده و یا از آن حمایت می‌کنند. این انگیزه‌های ایدئولوژیک می‌تواند ناشی از مالکیت رسانه، حمایت‌های مادی و معنوی و مشارکت صاحبان عقاید سیاسی خاص

در روند مدیریت و ارائه مرتب مطالب و تحلیل‌ها و دیدگاه‌ها به آن‌ها باشد. با هر یک از دو تعریف، اثبات سیاسی بودن یک مطبوعه خاص، کار پیچیده‌ای نیست، اما در تعریف دوم که بیشتر مطمح نظر ماست، شناخت هویت و رویکرد سیاسی مطبوعات باید مورد توجه قرار گیرد.

مطبوعات سیاسی به لحاظ رویکردی، ابزارهای فراوانی را برای انتشار خط مشی‌های سیاسی مورد نظر خود در اختیار دارند. دروازه‌بانی خبر (Gate keeping) تهیه گزارش‌ها و مصاحبه با افراد و شخصیت‌های هم‌فکر، انتشار عکس و تصاویر جهت‌دار، انتخاب مقاله‌ها و تحلیل صاحب‌نظران و در صدر آن‌ها، تهیه سرمقاله‌ها و تفسیر و تحلیل خاص سردبیران یا مدیران مسئول، شاخص‌هایی هستند که مطبوعات را از یکدیگر متمایز می‌سازند. سرمقاله در اصل، مقاله‌ای است که توسط اعضای ارشد تحریریه یا ناشر یک روزنامه، مجله یا هر سند مکتوب دیگری، غالباً بدون امضاء نوشته می‌شود. به طور معمول، هیئت تحریریه روزنامه ارزیابی می‌کند که چه موضوع‌هایی برای خوانندگانشان مهم است، تا نظر روزنامه را در خصوص آن‌ها بدانند.

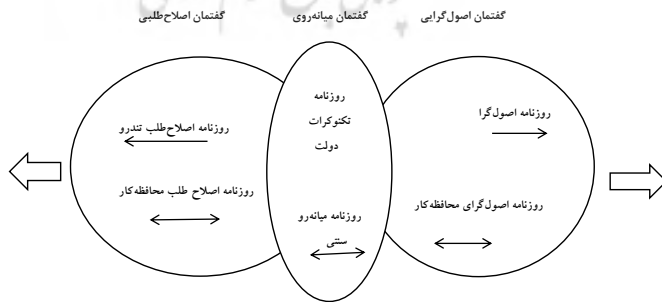
مطبوعات در ایران و گفتمان سیاسی

با پیروزی انقلاب اسلامی و ایجاد فضای آزاد برای مطبوعات، نشریه‌های زیادی در کشورمان پا به عرصه وجود گذاشتند که بسیاری از آن‌ها، به دلیل گرایش‌های ایدئولوژیکی و وابستگی به گروه‌های سیاسی مختلف، در اثر دگرگونی‌های جامعه و تثبیت حکومت جمهوری اسلامی تعطیل شدند. مطبوعات تا پیش از سال ۱۳۷۶ بر اساس گرایش به یکی از دو جریان چپ و راست، قابل ارزیابی بودند. این دسته‌بندی تا حد زیادی فاقد مبانی ثابت ایدئولوژیکی (سوسیالیستی - لیبرالیستی) بود. البته در برخی دوره‌ها، چپ‌گرایی در ایران، به‌درستی به تسلط بیشتر دولت بر اقتصاد و سیاست و راست‌گرایی به گرایش مبتنی بر واگذاری‌های دولتی به بخش خصوصی و مشارکت مردم در امور اقتصادی اطلاق می‌شد. طبق این تعریف، بایستی چپ‌گرایان به اندیشه‌های مارکسیستی و اتحاد جماهیر شوروی گرایش نشان می‌دادند و طرفداران خط راست به سمت اقتصاد لیبرالیستی و بلوک سرمایه‌داری؛ اما در حقیقت، در ایران جناح چپ و راست فاقد چنین تعریفی بود.

ریشه شکل‌گیری دو جریان اصلاح‌طلبی و اصول‌گرایی را، باید در سال‌های میانی دهه ۷۰ شمسی جست‌وجو کرد، چراکه ناکارایی نام‌گذاری چپ و راست روی جریان‌های سیاسی از جمله مطبوعات سیاسی، نیاز به یافتن واژه‌هایی مناسب را ضروری ساخته بود. با روی کار آمدن دولت سیدمحمد خاتمی در سال ۱۳۷۶، او دولت خود را "دولت اصلاحات" نامید و از این زمان، واژه اصلاح‌طلبی به تدریج در افواه عمومی جای خود را باز کرد. مخالفان اصلاحات که پیش از این، طیفی موسوم به راست‌گرایان بودند، در مقابل، خود را اصول‌گرا نامیدند و دلیل آن را تأکید خاص بر اصول و مبانی انقلاب اسلامی قلمداد کردند. در حقیقت، واژه اصول‌گرا برگرفته از لغت بنیادگراست که در غرب بار ارزشی منفی داشته و معنای متعصب و خشک مزاج از آن برداشت می‌شود و زمانی که با واژه اسلامی ترکیب می‌شود، منظور،

طرفدار انقلاب اسلامی ایران یعنی شخصی است که با منافع دنیای غرب در تعارض است. طی بیش از یک ربع قرن اخیر، به‌مرور واژه‌های اصول‌گرا و اصلاح‌طلب در ایران برای نامگذاری دو طیف سیاسی مورد استفاده قرار گرفت. این دو جناح در زمان‌هایی دولت، پارلمان و برخی از ارکان قدرت را در دست داشته‌اند. تعریف کنونی اصلاح‌طلبان یا چپ‌گرایان سابق، این است که این جناح به دنبال ایجاد فضای باز سیاسی در داخل و توسعه ارتباط با جهان غرب است که از آن، به عنوان گفتمان اصلاح‌طلبی یاد می‌شود. این جناح، گرچه فاقد یکپارچگی کامل است، اما گفتمان حاکم بر آن‌ها با مقداری اغماض، تقریباً یکسان است. نخبگان اصلاح‌طلب، طی ۲۰ سال اخیر، عقاید و آراء خود را از طریق روزنامه‌های متعددی منتشر می‌کردند که گه‌گاه به دلیل افراط در انتقاد از روش‌های حاکمیتی یا انتشار مطالب غربرگرایانه، به تعطیلی کشانده شدند؛ که روزنامه‌های توس، جامعه و عصر آزادگان از جمله آن‌هاست.

گفتمان اصول‌گرایی، که برخی از آن به عنوان گفتمان انقلاب اسلامی نیز یاد کرده‌اند، بر اصول اولیه انقلاب تأکید داشته و التزام عملی به ولایت مطلقه فقیه را مبنای قضاوت خود قرار می‌دهند. این جناح، در اصل جناحی غرب‌ستیز شناخته شده و اصلاح‌طلب‌ها را کسانی می‌دانند که شیفته غرب شده‌اند. گرچه تابوی مذاکره با آمریکا را، در سال‌های نه‌چندان دور اصولگرایان تا حدودی شکستند، اما همچنان بر ضدیت با ایالات متحده آمریکا، به دلیل سیاست‌های استکباری و حمایت از رژیم اسرائیل، ادامه می‌دهند. در میان دو طیف مذکور، تعدادی از مطبوعات سیاسی نیز وجود دارند که به‌سختی می‌توان آن‌ها را در یکی از جناح‌ها دسته‌بندی کرد. برخی از روزنامه‌ها به دلیل تعلق به دولت یا موسسه‌های شبه‌دولتی خط مشی سیاسی ثابتی ندارند و با تغییر دولت و روی کار آمدن جناح رقیب، معمولاً جایگاه آن‌ها روی طیف مطبوعات سیاسی جابه‌جا می‌شود. با امتزاج گفتمان‌های اصول‌گرایی - اصلاح‌طلبی (به جایگزینی جریان چپ و راست) با خط مشی رادیکالی (تندروانه) (Radical) و محافظه‌کارانه (conservative)، می‌توان به طیفی از روزنامه‌های اصلاح‌طلب تندرو، اصلاح‌طلب محافظه‌کار، اصول‌گرای تندرو، اصول‌گرای محافظه‌کار، میانه‌روی سنتی و میانه‌روی تکنوکرات دست یافت و آن را در شکل ۱ نمایش داد:

شکل ۱. مدل گفتمانی مطبوعات سیاسی ایران در دوران کنونی

در شکل ۱، فرض بر این است که تندروترین روزنامه هر یک از دو جناح، در تجزیه و تحلیل وقایع، خاصیتی گریز از مرکز دارد. روزنامه‌های محافظه‌کار، اعم از اصول‌گرا یا اصلاح‌طلب، گرچه تکیه‌گاه اصلی‌شان به جناح خودی است، لیکن نقطه اتصال خود را به دو سمت حفظ می‌کنند. بین روزنامه‌های میانه‌رو، روزنامه میانه‌روی سنتی نیز بسته به شرایط، اهمیت پدیده‌ها و نوع تحلیل وقایع، به دو سمت اصلاح‌طلبی و اصول‌گرایی میل می‌کند، اما در مورد روزنامه تکنوکرات (متعلق به دولت) تقریباً این اطمینان وجود دارد که این روزنامه خط مشی ایستا دارد.

ما در پی قضاوت، درباره شدت تندروی روزنامه‌های اصلاح‌طلب یا اصول‌گرا نیستیم، اما این تحقیق به ما کمک خواهد کرد که با سنجش رویکرد سه طیف سیاسی، در خصوص عملکرد کروناپی دولت، جایگاه هر یک از شش روزنامه را در این مدل مشخص کنیم. می‌توان ادعا کرد که این مدل، دست‌کم تا زمانی که یک دولت میانه‌رو مانند دولت تدبیر و امید در ایران بر سر کار است، قابلیت سنجش روزنامه‌های سه جناح را در قبال تحولات مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد.

متغیرهای مهم تحقیق

۱. **موضوع‌های اصلی:** در این تحقیق، موضوع‌های اصلی به هشت دسته تأمین لوازم و تجهیزات بهداشتی، معیشت مردم، اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی، قرنطینه و عبور و مرور، سیاست خارجی مربوط به کرونا، مدیریت عمومی بحران توسط دولت، همبستگی ملی و روحیه ایثارگری و فداکاری و در نهایت انتقاد از جناح مقابل تقسیم شده‌اند.

۲. **موضوع‌های فرعی:** منظور، مطالب موضوعی زیرمجموعه موضوع‌های اصلی است که در این پژوهش، محدودیتی برای کدگذاری آن‌ها وجود نداشته است. مانند: اعلام اولیه شیوع ویروس، کمک‌های دولت به اقشار آسیب‌پذیر، منع عبور و مرور در ایام نوروز، درخواست وام ۵۰ میلیارد دلاری از بانک جهانی و ...

۳. **رویکرد سیاسی روزنامه‌ها:** مطالب مطرح در سرمقاله‌ها از جنبه رویکرد نسبت به عملکرد دولت به سه دسته اصلی شامل "نقد"، "تأیید"، "رهنمود و پیشنهاد" و در نهایت "سایر، توصیفی" تقسیم‌بندی شدند.

۴. **مطبوعات سیاسی ایران:** شامل روزنامه‌های اصلاح‌طلب (شرق و مردم‌سالاری)، اصول‌گرا (کیهان و رسالت) و میانه‌رو (اطلاعات و ایران) است.

نتایج بررسی‌های آماری

نتایج بررسی‌های آماری این تحقیق در چهار بخش، به این شرح قابل ارائه است.

۱. مهم‌ترین موضوع‌های کروناپی که سه طیف مطبوعات سیاسی به آن پرداخته‌اند:

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که روزنامه‌های اصلاح‌طلب در سرمقاله‌های خود بیش از هر چیز به موضوع "قرنطینه و تردد عمومی"، سپس به "مدیریت عمومی بحران" و بعد از آن‌ها به موضوع "اطلاع‌رسانی" اهمیت داده‌اند. در سرمقاله‌های روزنامه‌های اصول‌گرا نیز، بیشترین مطالب ابتدا به موضوع "مدیریت عمومی بحران" و سپس به "قرنطینه و تردد عمومی" اختصاص یافته و دو موضوع "اطلاع‌رسانی" و "معیشت عمومی" به یک اندازه مورد توجه بوده است. روزنامه‌های میانه‌رو نیز، "مدیریت عمومی بحران" را بیشتر مورد توجه قرار داده و به موضوع‌های "قرنطینه و تردد عمومی" و "اطلاع‌رسانی" تقریباً به یک اندازه پرداخته‌اند.

جدول ۱. موضوع سرمقاله‌های روزنامه‌های سه جناح سیاسی

جمع	موضوع‌ها								طیف مطبوعات سیاسی	
	نقد جناح مقابل	همبستگی ملی	مدیریت عمومی	سیاست خارجی	قرنطینه و تردد	اطلاع‌رسانی	معیشت مردم	تأمین لوازم بهداشتی	فراوانی	اصلاح طلب
۹۱	۱	۶	۲۴	۳	۲۷	۱۴	۸	۸	فراوانی	اصلاح طلب
	۱/۱	۶/۶	۲۶/۴	۳/۳	۲۹/۷	۱۵/۴	۸/۸	۸/۸	درصد	
۸۵	۳	۱۵	۲۲	۷	۱۲	۱۰	۱۰	۶	فراوانی	اصول‌گرا
	۳/۵	۱۷/۶	۲۵/۹	۸/۲	۱۴/۱	۱۱/۸	۱۱/۸	۷/۱	درصد	
۶۸	۲	۸	۱۴	۴	۱۳	۱۳	۷	۷	فراوانی	میانه‌رو
	۲/۹	۱۱/۸	۲۰/۶	۵/۹	۱۹/۱	۱۹/۱	۱۰/۳	۱۰/۳	درصد	
۲۴۴	۶	۲۹	۶۰	۱۴	۵۲	۳۷	۲۵	۲۱	فراوانی	جمع
	۲/۵	۱۱/۹	۲۴/۶	۵/۷	۲۱/۳	۱۵/۲	۱۰/۲	۸/۶	درصد	

در مجموع، می‌توان گفت که رویکرد روزنامه‌های اصلاح‌طلب، بیشتر مبتنی بر تحلیل مسائلی چون رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی، تعطیلی یا دایر بودن اداره‌ها و رفت‌وآمدهای بین شهری و درون شهری هری و موضوع‌های مربوط به خود قرنطینگی و تامین نیازهای اعضای خانوار در زمان حضور در خانه بوده است. روزنامه‌های اصول‌گرا به موضوع "مدیریت عمومی بحران" توجه بیشتری نشان داده‌اند. روزنامه‌های میانه‌رو نیز، همانند روزنامه‌های اصول‌گرا، بیش از سایر موضوع‌ها، "مدیریت عمومی بحران" توسط دولت را مورد تحلیل و تفسیر قرار داده‌اند.

۲. مهم‌ترین موضوع‌هایی که شش روزنامه مورد بررسی به آن پرداخته‌اند:

صرف‌نظر از بحث طیف سیاسی، می‌خواهیم بدانیم هر یک از شش روزنامه مورد بررسی، بیشتر به کدام موضوع توجه نشان داده است. نگاهی به فراوانی و درصد پرداختن شش روزنامه به موضوع‌های

مختلف هشت گانه، اطلاعات مفیدی را به دست می دهد. همان طور که مشاهده می کنیم، روزنامه کیهان در سرمقاله های خود به تحلیل عملکرد کرونایی دولت در ۴۹ مطلب موضوعی پرداخته و بیشتر تحلیل ها و تفاسیر آن، مربوط به "مدیریت عمومی دولت" است. کیهان به موضوع "همبستگی ملی" نیز توجه زیادی داشته و نیز توجه به روحیه ایثارگری و همکاری و همدلی مردم و جامعه مدنی را مورد تحسین قرار داده است. کمترین تحلیل های این روزنامه، مربوط به "تأمین لوازم بهداشتی" و "معیشت مردم" است که شاید از نظر آن روزنامه در مقایسه با سایر موضوع ها، اهمیت کمتری داشته باشد.

جدول ۲. موضوع سرمقاله های روزنامه های مورد بررسی

جمع	موضوع سرمقاله ها							روزنامه		
	نقد جناح مقابل	همبستگی ملی	مدیریت عمومی	سیاست خارجی	قرنطینه و تردد	اطلاع رسانی	معیشت مردم	تأمین لوازم بهداشتی		
۴۹	۳	۱۱	۱۴	۶	۴	۵	۳	۳	فراوانی	کیهان
	۶/۱	۲۲/۴	۲۸/۶	۱۲/۲	۸/۲	۱۰/۲	۶/۱	۶/۱	درصد	
۳۶	۰	۴	۸	۱	۸	۵	۷	۳	فراوانی	رسالت
	۰/۰	۱۱/۱	۲۲/۲	۲/۸	۲۲/۲	۱۳/۹	۱۹/۴	۸/۳	درصد	
۴۶	۱	۳	۱۲	۲	۱۲	۸	۵	۳	فراوانی	شرق
	۲/۲	۶/۵	۲۶/۱	۴/۳	۲۶/۱	۱۷/۴	۱۰/۹	۶/۵	درصد	
۴۵	۰	۳	۱۲	۱	۱۵	۶	۳	۵	فراوانی	مردم سالاری
	۰/۰	۶/۷	۲۶/۷	۲/۲	۳۳/۳	۱۳/۳	۶/۷	۱۱/۱	درصد	
۵۴	۰	۷	۱۰	۴	۷	۱۲	۷	۷	فراوانی	اطلاعات
	۰/۰	۱۳/۰	۱۸/۵	۷/۴	۱۳/۰	۲۲/۲	۱۳/۰	۱۳/۰	درصد	
۱۴	۲	۱	۴	۰	۶	۱	۰	۰	فراوانی	ایران
	۱۴/۳	۷/۱	۲۸/۶	۰/۰	۴۲/۹	۷/۱	۰/۰	۰/۰	درصد	
۲۴۴	۶	۲۹	۶۰	۱۴	۵۲	۳۷	۲۵	۲۱	فراوانی	جمع
	۲/۵	۱/۹	۲۶/۴	۵/۷	۲۱/۳	۱۵/۲	۱۰/۲	۸/۶	درصد	

نگاهی به وضعیت روزنامه رسالت هم، اطلاعات جالبی را نشان می‌دهد. این روزنامه، با درج ۳۶ مطلب موضوعی، بیش از همه به دو موضوع قرنطینه و تردد مردم و مدیریت عمومی دولت پرداخته است. رسالت همچنین ۱۹/۴ درصد از مطالب سرمقاله‌های خود را، به موضوع معیشت مردم اختصاص داده است. اما، روزنامه شرق با درج ۴۶ مطلب موضوعی، ۲۶/۱ درصد مطالب سرمقاله‌های خود را به موضوع قرنطینه و تردد عمومی و به همان نسبت ۲۶/۱ درصد مطالب را به موضوع مدیریت عمومی دولت اختصاص داده است.

اولویت نخست روزنامه مردم‌سالاری نیز، تحلیل موضوع قرنطینه و تردد عمومی بوده است. دومین اولویت این روزنامه، مدیریت عمومی بحران به عنوان یک مبحث تحلیلی است که اهمیت آن را برای مدیریت این رسانه نشان می‌دهد. همان‌طور که می‌بینیم ۳۳/۳ درصد مطالب موضوعی روزنامه مردم‌سالاری به موضوع قرنطینه و تردد مردم و ۲۶/۷ درصد به موضوع مدیریت عمومی دولت اختصاص یافته است. این روزنامه، نسبت به سایر روزنامه‌ها، موضوع همبستگی، ایثارگری و تلاش‌های جامعه مدنی را کمتر مورد توجه قرار داده است. همچنین در این روزنامه، به موضوع سیاست خارجی توجه زیادی شده است.

روزنامه اطلاعات، تحلیل عملکرد اطلاع‌رسانی دولت را بیشتر مورد توجه قرار داده، به طوری که ۲۲/۲ درصد مطالب سرمقاله‌های کرونایی این روزنامه، به این موضوع اختصاص داشته است. اما روزنامه دولتی ایران کمترین سرمقاله‌ها را، در میان شنش روزنامه مورد بررسی داشته است. درباره کرونا، عمده مطالب روزنامه ایران در قالب سرمقاله‌های کرونایی به بحث قرنطینه و تردد مردم اختصاص یافته است. همچنین در مورد سه موضوع عملکردی دولت شامل تأمین لوازم بهداشتی، معیشت مردم و سیاست خارجی، مطلبی در سرمقاله‌های روزنامه ایران درج نشده است. در مجموع، باید گفت که روزنامه‌های مورد بررسی به طور نسبی به موضوع مدیریت عمومی بحران بیش از سایر موضوع‌ها توجه نشان داده‌اند. بعد از آن، موضوع قرنطینه و تردد عمومی و سپس موضوع‌های اطلاع‌رسانی، همبستگی ملی، معیشت مردم و سرانجام تأمین لوازم بهداشتی به ترتیب، اولویت‌های اصلی مطبوعات سیاسی کشور هستند.

۳. رویکرد طیف‌های مطبوعات سیاسی در قبال عملکرد کرونایی دولت:

با در نظر گرفتن سه طیف مطبوعات سیاسی در کشور (اصلاح‌طلب، اصول‌گرا و میانه‌رو)، آن‌ها چه رویکردی را نسبت به عملکرد دولت داشته‌اند؟ آیا بیشتر از دولت انتقاد، یا از آن حمایت کرده‌اند؟ همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، ۴۴ درصد مطالب موضوعی در سرمقاله‌های مطبوعات سیاسی اصلاح‌طلب راجع به سیاست‌ها و اقدام‌های کرونایی دولت، به صورت "نقد" عملکرد بوده است. این روزنامه‌ها ۳۹/۶ درصد مطالب خود را، به شکل "رهنمود و پیشنهاد" و تنها در ۱۱ درصد از تفاسیر مندرج در سرمقاله‌های خود، به "تأیید" عملکرد دولت پرداخته‌اند.

جدول ۳. رویکرد سیاسی سه جریان رسانه‌ای

جمع	جهت‌گیری سیاسی				طیف مطبوعات سیاسی	
	سایر/توصیفی	رهنمود و پیشنهاد	تأیید	نقد	فراوانی	اصلاح طلب
۹۱	۵	۳۶	۱۰	۴۰	فراوانی	اصلاح طلب
	۵/۵	۳۹/۶	۱۱/۰	۴۴/۰	درصد	
۸۵	۲۰	۲۲	۱۶	۲۷	فراوانی	اصولگرا
	۲۳/۵	۲۵/۹	۱۸/۸	۳۱/۸	درصد	
۶۸	۱۵	۲۳	۲۳	۷	فراوانی	میان‌رو
	۲۲/۱	۳۳/۸	۳۳/۸	۱۰/۳	درصد	
۲۴۴	۴۰	۸۱	۴۹	۷۴	فراوانی	جمع
	۱۶/۴	۳۳/۲	۲۰/۱	۳۰/۳	درصد	

در مورد روزنامه‌های اصول‌گرا، باید گفت که این روزنامه‌ها ۳۱/۸ درصد مطالب را به شکل انتقادی بیان کرده‌اند، ضمن اینکه ۲۵/۹ درصد از سرمقاله‌های کرونایی این طیف را رهنمود و پیشنهاد تشکیل می‌دهد. روزنامه‌های میان‌رو، به نسبت مساوی، ۳۳/۸ درصد از سرمقاله‌های خود را در تأیید عملکرد دولت و ۳۳/۸ درصد مطالب را نیز با رویکرد رهنمود و پیشنهاد منتشر کرده‌اند. این روزنامه‌ها از عملکرد دولت، کمتر انتقاد داشتند، به طوری که فقط ۱۰/۳ درصد سرمقاله‌های آن‌ها انتقادی بوده است.

با یک نگاه مقایسه‌ای، به مجموعه ۷۴ مطلب با موضوع انتقاد به عملکرد دولت، می‌بینیم که سهم روزنامه‌های اصلاح طلب ۴۴ درصد، روزنامه‌های اصول‌گرا ۳۱/۸ درصد و روزنامه‌های میان‌رو ۱۰/۳ درصد است. در حقیقت ارائه تحلیل‌های کمتر انتقادی، در مورد عملکرد دولت از سوی روزنامه‌های میان‌رو، با توجه به نزدیکی آن‌ها به خط مشی دولت اعتدالی حاکم، دور از انتظار نبود. نتایج به دست آمده همچنین اثبات می‌کند که روزنامه‌های اصلاح طلب از نظر میزان انتشار مطالب انتقادی بیش از روزنامه‌های اصولگرا به نقد عملکرد کرونایی دولت پرداخته‌اند.

اگر مطالب با موضوع تأیید عملکرد دولت را، با نگاهی مقایسه‌ای در نظر بگیریم، روزنامه‌های میان‌رو بالاترین میزان تأیید را، با ۳۳/۸ درصد، انجام داده‌اند که تأیید مجددی بر نزدیک‌تر بودن روزنامه‌های این جناح، به خط مشی دولت است. اما نکته مهم، این است که روزنامه‌های اصول‌گرا نسبت به روزنامه‌های اصلاح طلب، تأیید بیشتری نسبت به برخی سیاست‌ها و اقدام‌های کرونایی دولت داشته‌اند. اصول‌گرایان در ۱۸/۸ درصد از تفاسیر خود از عملکرد دولت حمایت کرده‌اند. در مقابل، روزنامه‌های اصلاح طلب، با کمترین تأیید عملکرد دولت، یعنی تنها ۱۱ درصد، نشان داده‌اند که موافقت کمتری با اقدام‌ها، تدابیر و سیاست‌های دولت در قبال شیوع ویروس کرونا داشته‌اند.

با نگاهی مقایسه‌ای به مجموع مطالب منتشر شده، با رویکرد رهنمود و پیشنهاد نیز می‌بینیم که روزنامه‌های اصلاح‌طلب، بیش از سایرین با این رویکرد به تحلیل و تفسیر عملکرد دولت پرداخته و تلاش آن‌ها بر این بوده است که بتوانند دولت را در جهت رفع مشکلات و یافتن راه‌های بهتر مدیریت بحران هدایت کنند. پس از روزنامه‌های اصلاح‌طلب، این روزنامه‌های میانه‌رو بودند که با ۳۳/۸ درصد، بیشترین رهنمود و پیشنهاد را برای دولت داشته و روزنامه‌های اصول‌گرا از این منظر با ۲۵/۹ درصد در رتبه سوم قرار گرفته‌اند.

همچنین مقایسه سه طیف مطبوعات سیاسی از نظر پوشش موضوع‌های مربوط به عملکرد دولت، بدون جهت‌گیری یا رویکرد سه‌گانه ذکر شده (نقد، تأیید، رهنمود و پیشنهاد) که بیشتر مطالب توصیفی یا بدون ارتباط مستقیم به دولت را در بر می‌گیرد، نشان می‌دهد که به ترتیب سهم روزنامه‌های اصول‌گرا ۲۳/۵ درصد، سهم روزنامه‌های میانه‌رو ۱۵ درصد و سهم روزنامه‌های اصلاح‌طلب ۵/۵ درصد بوده است.

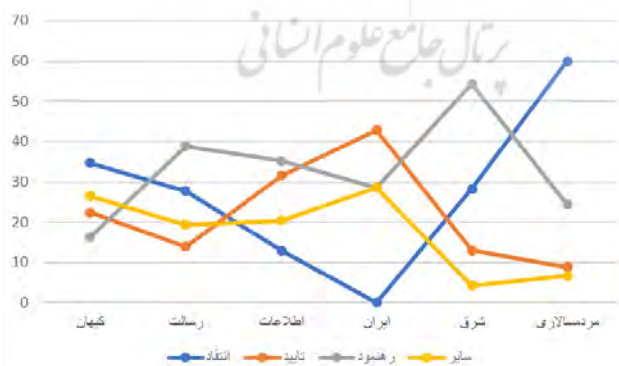
۴. رویکرد شش روزنامه مورد بررسی در قبال عملکرد کرونایی دولت:

با توجه به مقایسه رویکرد سه طیف مطبوعات سیاسی نسبت به عملکرد کرونایی دولت، این سوال مطرح می‌شود که هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی، به چه میزان نسبت به سیاست‌ها و اقدام‌های دولت انتقاد داشته یا از آن حمایت کرده و یا مطالب پیشنهادی منتشر کرده‌اند. در حقیقت، یکی از اهداف مهم پژوهش، این است که بتواند ارزیابی مناسبی از نظر رویکرد تک‌تک آن‌ها به عملکرد کرونایی دولت داشته باشد.

جدول ۴. رویکرد سیاسی روزنامه‌های مورد بررسی

جمع	موضوع‌ها				روزنامه	
	سایر/توصیفی	رهنمود و پیشنهاد	تأیید	نقد		
۴۹	۱۳	۸	۱۱	۱۷	فراوانی	کیهان
	۲۶/۵	۱۶/۳	۴/۱	۳۴/۷	درصد	
۳۶	۷	۱۴	۵	۱۰	فراوانی	رسالت
	۱۹/۴	۳۸/۹	۱۳/۹	۲۷/۸	درصد	
۴۶	۲	۲۵	۶	۳	فراوانی	شرق
	۴/۳	۵۴/۳	۱۳/۰	۲۸/۳	درصد	
۴۵	۳	۱۱	۴	۲۷	فراوانی	مردم‌سالاری
	۶/۷	۲۴/۴	۸/۹	۶۰/۰	درصد	
۵۴	۱۱	۱۹	۱۷	۷	فراوانی	اطلاعات
	۲۰/۴	۳۵/۲	۳۱/۵	۱۳/۰	درصد	
۱۴	۴	۴	۶	۰	فراوانی	ایران
	۲۸/۶	۲۸/۶	۴۲/۹	۰/۰	درصد	
۲۴۴	۴۰	۸۱	۴۹	۷۴	فراوانی	جمع
	۱۶/۴	۳۳/۲	۲۰/۱	۳۰/۳	درصد	

نگاهی به هر یک از این شش روزنامه، مبین این است که ۳۴/۷ درصد مطالب مورد بررسی در کیهان، انتقاد از عملکرد کرونایی دولت بوده است. از مطالب موضوعی این روزنامه، ۲۲/۴ درصد تأیید عملکرد دولت است. این روزنامه، همچنین در ۱۶۳ درصد از مطالب خود، با رویکرد ارائه رهنمود و پیشنهاد، به تحلیل عملکرد دولت پرداخته است. دومین روزنامه مورد بررسی، روزنامه رسالت است که ۳۸/۹ درصد از مطالب خود را با رویکرد رهنمود و پیشنهاد منتشر کرده، اما این روزنامه در ۲۷/۸ درصد از مطالب خود به عملکرد دولت انتقاد داشته است. بررسی رویکرد روزنامه شرق هم نشان می‌دهد که بیش از نیمی از مطالب موضوعی در سرمقاله‌های این روزنامه، حالت رهنمود و پیشنهاد داشته است. همچنین ۲۸/۳ درصد مطالب مورد بررسی در این روزنامه، حالت انتقادی داشته و ۱۳ درصد نیز تأیید عملکرد دولت بوده است. اما روزنامه مردم‌سالاری بیشترین نقد را نسبت به عملکرد دولت داشته و موضوع بیش از ۶۰ درصد سرمقاله‌های آن، با رویکرد انتقادی همراه بوده است. البته مردم‌سالاری نیز همانند سایر روزنامه‌ها، در مواردی به ارائه رهنمود به دولت پرداخته؛ به طوری که ۲۴/۴ درصد مطالب آن با این رویکرد منتشر شده است. روزنامه اطلاعات هم بیش از ۳۵ درصد از سرمقاله‌های خود را با رویکرد رهنمود و پیشنهاد همراه ساخته است. از مطالب موضوعی سرمقاله‌های این روزنامه ۳۱/۵ درصد در حمایت از عملکرد دولت و تنها ۱۳ درصد مطالب آن همراه با انتقاد به سیاست‌ها و اقدام‌های کرونایی دولت بوده است. همچنین ۲۰/۴ درصد از مطالب مورد بررسی در این روزنامه، فاقد رویکرد سه‌گانه بوده؛ یعنی یا به توصیف عملکرد دولت پرداخته یا مطالب مذکور، ربط مستقیمی به عملکرد دولت نداشته است. بررسی مطالب منتشر شده توسط روزنامه ایران نیز جالب توجه است. این روزنامه، هیچ نقدی نسبت به عملکرد دولت نداشته و در مقابل، ۴۲/۹ درصد مطالب آن تأیید صریح اقدام‌های و سیاست‌های دولت در مورد بحران کرونا بوده است. علاوه بر آن، ۲۸/۶ درصد مطالب مورد بررسی در سرمقاله‌های این روزنامه پیشنهادهایی را به دولت ارائه کرده است، ضمن اینکه به همین میزان (۲۸/۶ درصد) مطالب آن فاقد رویکرد بوده و در دسته "سایر" جای گرفته است.

نمودار ۲. نمودار مقایسه‌ای رویکردهای شش روزنامه در مورد عملکرد کرونایی دولت

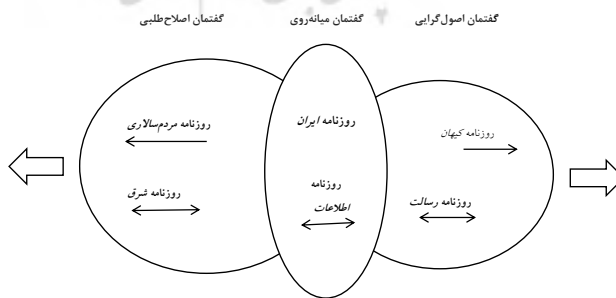
نمودار ۱، رویکرد مطبوعات سیاسی کشور را، در قبال عملکرد کرونایی دولت به خوبی نشان می‌دهد. طیف خطی نقد، در این نمودار حاکی از این است که روزنامه‌های میانه‌رو کمترین انتقاد را نسبت به عملکرد کرونایی دولت داشته‌اند. ما در دو سوی طیف مشاهده می‌کنیم که در یک طرف روزنامه‌های اصول‌گرای کیهان قرار دارد که نسبت به روزنامه‌های اصلاح‌طلبان نیز، رویکردی انتقادی، نسبت به عملکرد کرونایی داشته‌اند. روزنامه‌های اصلاح‌طلب مردم‌سالاری، نسبت به روزنامه‌های اصلاح‌طلب شرق، بیشتر منتقد دولت در ارتباط با بحران کرونا بوده است؛ گرچه باید تصریح کرد که روزنامه‌های شرق کمتر از روزنامه‌های کیهان منتقد عملکرد دولت بوده است.

طیف خطی تأیید عملکرد کرونایی دولت نیز، تا حد زیادی از همین الگو پیروی کرده، ولی تنها روزنامه‌های رسالت از این قاعده پیروی نکرده، زیرا انتظار می‌رفت مطالب تأییدی رسالت بیشتر از کیهان باشد. این طیف در یک سمت با روزنامه‌های کیهان و رسالت شروع می‌شود و با روزنامه‌های میانه‌روی اطلاعات و ایران اوج می‌گیرد، سپس دوباره توسط شرق و مردم‌سالاری رو به افول می‌گذارد.

طیف خطی رهنمود و پیشنهاد، یک آهنگ تغییر منظمی را، بر خلاف دو طیف خطی نقد و تأیید، نشان نمی‌دهد. روی این طیف مشاهده می‌شود که اوج مطالب پیشنهادی مربوط به روزنامه‌های شرق بوده و بعد از آن به ترتیب، روزنامه‌های رسالت، اطلاعات، ایران، مردم‌سالاری و کیهان از بیشترین تا کمترین پیشنهادها قرار گرفته‌اند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مدل گفتمانی طراحی شده، می‌تواند چارچوب مناسبی برای تحلیل رویکردهای مطبوعات سیاسی ایران در حال حاضر (در شرایط حاکمیت دولت تدبیر و امید) باشد. با بررسی آماری رویکردهای شش روزنامه از طیف‌های مختلف سیاسی، ما قادر خواهیم بود جایگاه هر یک از آن‌ها را روی یک طیف مشخص کنیم. برای این کار، با استفاده از مدل فرضی گفتمانی و با لحاظ کردن رویکرد انتقادی رسانه‌ها، به نوع و شیوه سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌های مقابله با کرونا از سوی دولت دکتر حسن روحانی، به این مدل دست یافتیم:

شکل ۳. مدل گفتمانی شش روزنامه مورد بررسی

این پژوهش، نقاط ابهام زیادی را روشن ساخته و شاید مهم‌ترین دستاورد آن، درک یک رابطه منطقی میان خط مشی سیاسی متفاوت مطبوعات سیاسی کشور، با نوع رویکرد آن‌ها نسبت به پدیده‌های بحران‌زا مانند شیوع بیماری و آگیردار کووید ۱۹ باشد. مهم‌ترین نکات قابل ذکر بدین شرح است:

۱. پردازش انواع خاصی از موضوع‌ها در سرمقاله، میزان اهمیت آن موضوع‌ها را برای روزنامه و مخاطبان آن، به‌طور خاص و کل جامعه به‌طور عام نشان می‌دهد. روزنامه‌های اصلاح‌طلب، بیشتر به مسائل قرنطینه و تردد عمومی و دستورالعمل‌های بهداشتی پرداخته‌اند. همچنین موضوع‌های مرتبط با مدیریت عمومی بحران و اطلاع‌رسانی، آگاه‌سازی و آموزش بهداشتی در درجه دوم و سوم اهمیت، برای آن روزنامه‌ها قرار داشته است. در مقابل، روزنامه‌های اصول‌گرا به موضوع مدیریت عمومی بحران بیشتر توجه کرده و موضوع‌های مربوط به قرنطینه و تردد عمومی در رتبه دوم و دو موضوع اطلاع‌رسانی، آگاه‌سازی و آموزش بهداشتی و معیشت عمومی، به یک اندازه، در رتبه سوم قرار گرفته‌اند. روزنامه‌های میانه‌رو نیز، به تحلیل‌های کلی مربوط به مدیریت عمومی بحران بیش از سایر موضوع‌ها پرداخته‌اند. مطالب منتشرشده در روزنامه‌های میانه‌رو نشان می‌دهد که موضوع‌های قرنطینه و تردد عمومی و اطلاع‌رسانی تقریباً به یک اندازه در رتبه بعدی اهمیت از نظر آن‌ها قرار دارند.

۲. در دو سوی طیف مطبوعات سیاسی ایران، روزنامه‌های اصلاح‌طلب و اصول‌گرا قرار داشته و در حد فاصل بین آن‌ها، روزنامه‌های میانه‌رو جای دارند. انتظار همراهی میانه‌روها با دولت انتظار بهبودی نیست؛ این همان چیزی است که نتایج تحقیق نیز آن را ثابت می‌کند. اما، ما به دنبال یافتن پاسخ این سؤال هم بودیم، کدام‌یک از روزنامه‌های دو جناح سیاسی (اصلاح‌طلب و اصول‌گرا) نگاه انتقادی‌تر و یا تأییدی نسبت به سیاست‌ها و برنامه‌های کرونایی دولت داشته‌اند. بر اساس تجربه، اصلاح‌طلبان در زمان انتخابات از حامیان ریاست جمهوری دکتر روحانی بوده‌اند. ائتلاف میان اصلاح‌طلبان و اعتدالیون (دولت کنونی)، باعث کسب آراء اکثریت و پیروزی دکتر روحانی در انتخابات‌های ریاست جمهوری ۱۳۹۲ و ۱۳۹۶ شد، از این رو، آیا نباید انتظار داشت که روزنامه‌های اصلاح‌طلب، در این شرایط بحرانی شیوع کرونا که دولت علیرغم دست و پنجه نرم کردن با فشارهای تحریمی و مشکلات عدیده اقتصادی و سیاسی، نیاز به حمایت جناح ائتلافی خود دارد، آن را حمایت کنند؟ پاسخ این پرسش، بر اساس یافته‌های این پژوهش، منفی است؛ به طوری که ما دریافتیم که روزنامه‌های اصلاح‌طلب، نسبت به اصول‌گرایان انتقادات زیادتری به عملکرد دولت داشته‌اند.

۳. تصور اولیه ما این بود که در طیف اصول‌گرا، روزنامه کیهان به مراتب انتقادی‌تر از روزنامه رسالت باشد. این فرضیه تأیید شد، اما برخلاف انتظار، مطالب تأییدی روزنامه کیهان نیز بیشتر از روزنامه رسالت بوده است. این امر نشان می‌دهد که روزنامه کیهان، در موضوع بحران کرونا،

اندکی از مواضع سخت خود در قبال دولت کوتاه آمده و برخلاف گذشته، در مواردی به تأیید و حمایت از عملکرد کرونایی دولت پرداخته است. این مطلب در یکی از سرمقاله‌های آن روزنامه نیز گوشزد شده؛ جایی که کیهان در واکنش به اظهارات رئیس‌جمهور در خصوص سوء استفاده کاسبان کرونا می‌نویسد:

اگر منظور از "کاسبان کرونا"، منتقدان برجام باشد - که متأسفانه هست - منتقدان برجام تقدیرکنندگان و حامیان اقدامات نظام و مردم در مقابله با کرونا هستند و اگر منظور ایشان از واژه جدید، یعنی "کاسبان کرونا"! شبهه افکنان همسو با دشمنان تابلودار مردم و نظام باشد که ظاهراً هست، بیشترین آنها را باید در میان مدعیان حمایت از دولت جست‌وجو کنند. (کیهان)

۴. در طیف روزنامه‌های اصلاح‌طلب، تصور بر این بود که روزنامه شرق انتقادی‌تر از روزنامه مردم‌سالاری باشد، اما این بررسی نشان داد که در موضوع بحران کرونا، روزنامه مردم‌سالاری نسبت به سایر روزنامه‌ها، حتی روزنامه شرق، زبان انتقادی تندتری علیه عملکرد کرونایی دولت آقای روحانی به کار برده است. البته روزنامه‌های اصلاح‌طلب، در کنار نقد عملکرد دولت، بیش از روزنامه‌های دو جناح دیگر، با طرح پیشنهادهای و رهنمودهای قابل توجهی، به بهبود و اصلاح سیاست‌ها و اقدام‌های دولت کمک کردند که بخشی از آنها، مانند لزوم تشکیل و تصدی مسئولیت ستاد مقابله با کرونا، توسط شخص رئیس‌جمهور یا ضرورت کمک به کسب و کارهای در معرض آسیب و یا ممنوعیت تردد در بخش دوم تعطیلات نوروزی، بعدها از سوی دولت به اجرا گذاشته شد.

۵. در طیف میانه‌رو، همان‌طور که پیش‌بینی می‌شد، ما با کمترین انتقاد از دولت مواجه هستیم. روزنامه اطلاعات، بخش کمی از سرمقاله‌های خود را به صورت نقد و گاهی دوپهلوی و نرم مطرح ساخته، اما انتقادی از روزنامه ایران نسبت به عملکرد دولت درباره بحران کرونا مشاهده نشد. روزنامه‌های میانه‌رو، برخی از دیدگاه‌های خود را که لزوماً تأیید عملکرد دولت نبود، با زبان رهنمود و پیشنهاد مطرح ساختند. از آنجا که در مقایسه با روزنامه اطلاعات، مطالب تأییدی روزنامه ایران بیشتر است، می‌توان ادعا کرد که روزنامه ایران به وظایف ذاتی خود، یعنی تأیید و همراهی با دولت، به‌خوبی عمل کرده است.

منابع

- بدیعی، نعیم (۱۳۷۲)، "ساختار اخبار خارجی در روزنامه‌های تهران"، فصلنامه علوم اجتماعی، ۳ و ۴ (۲).
بشیریه، حسین (۱۳۸۰)، موانع توسعه سیاسی در ایران، انتشارات گام نو، تهران.
پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (۱۳۹۹)، گزارش نظرسنجی: دیدگاه شهروندان در خصوص کرونا (مطالعه کشوری) موج دوم.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (۱۳۹۹)، گزارش نظرسنجی: دیدگاه شهروندان در خصوص کرونا (مطالعه کشوری) موج اول.

پورابراهیم، شیرین (۱۳۹۸)، "تحلیل انتقادی شناختی مجاز در سرخط‌های انتخاباتی روزنامه‌های ایران"، فصلنامه پژوهش‌های زبان‌شناسی دانشگاه پیام نور، ۲(۱۱).

حاجی یوسفی، امیرمحمد (۱۳۸۴)، "گونه‌شناسی روش‌های مطالعه جامعه‌شناسی سیاسی ایران"، فصلنامه پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱(۱).

ربانی خوراسگانی، علی و محمد میرزایی (۱۳۹۴)، "تحلیل تقابلی گفتمانی اصولگرایی و اصلاح‌طلبی در دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری"، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۶(۴).

سفیر خدیجه و مه‌جبین آبادیان (۱۳۸۵)، "مدیریت سیاسی زنان: تحلیل محتوایی از رویکرد رسانه‌ها"، فصلنامه علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۲(۲۴).

شمس، مرتضی، محمدقلی میناوند و شهاب‌الدین صبوری (۱۳۹۸)، "نحوه پوشش خبری بحران آتش‌سوزی ساختمان پلاسکو در خبر تلویزیونی صداوسیما"، فصلنامه رسانه، ۳۰(۴).

مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران (ایسپا) (۱۳۹۹)، دیدگاه شهروندان تهرانی پیرامون شیوع ویروس کرونا و ابعاد مختلف آن، موج ششم.

میرزایی، حسین (۱۳۹۹)، جستارهایی در آموزش عالی، علم و بحران کرونا در ایران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران.

ناصری طاهری، عباس، سیاوش صلواتیان و علی اکبرزاده آرانی (۱۳۹۴)، «مطالعه تطبیقی عملکرد دو طیف رسانه‌ای جریان‌ساز و رقیب در مدیریت جریان خبری اسیدپاشی‌های اصفهان»، فصلنامه مطالعات فرهنگ و ارتباطات، ۳۲(۱۶).

Heywood, A. (2017), *Political Ideologies: An Introduction*, Basingstoke: Macmillan International Higher Education .

Morrissey, e. (2016), "The election is not rigged against Trump. But the media is biased against the GOP". Retrieved from the week.com

Petrik, A. (2010). *Core Concept "Political Compass"*. How Kitschelt's Model of Liberal, Socialist, Libertarian and Conservative Orientations Can Fill the Ideology Gap in Civic Education.

Sznajd-Weron, Katarzyna; Sznajd, Jozef (2005), "Who is left, who is right? In P. A", *Statistical Mechanics and its Applications*.